

Oude beroepen in en rond Oud-Ade
Aflevering 19: De Koster

Het woord 'koster' is afgeleid van het Latijnse *custos* (bewaker) maar we moeten de koster van de afgelopen eeuw niet verwarren met de *suisse* of ordebewaker met een sjerp om waarop stond "Eerbied in Godshuis". In Oud-Ade waren dat onder meer Koos Koek, Koos Schakenbos, Gerrit Fits, Piet van Seggelen, Leo Olijerhoek, Jan Reurings, Frank Verhaar, Koos Verhaar en Wim Borst. Allemaal mannen van onbesproken gedrag, voor zover wij weten. De ordebewaker had als taak de gelovigen in het gareel te houden. Een delicaat voorbeeld daarvan was er voor te zorgen dat mensen met een vaste (betaalde) plaats in de kerk na de bel – als de priester verscheen – niemand wegstuurden die op hun plaats zat. Ik mag geen namen noemen, maar een terechtwijzing als dat wel gebeurde, ontardde soms in een vinnig en gênant conflict ten aanschouwen van de gehele kerkgemeenschap.

De koster was veeleer belast met de zorg voor het kerkgebouw en het klaarleggen van de juiste gewaden en klaarzetten van de benodigde voorwerpen voor de eredienst. Je zou koster de 'onzichtbare hand' van de geestelijkheid kunnen noemen. De pastoor staat gloedvol te preken en geeft de gelovigen vanaf het priesterkoor zijn zegen terwijl de koster achter de schermen er voor zorgt dat de kazuifel van de pastoor recht zit.

Het 'Handboek voor koster', dat bijna 400 pagina's telt, somt tot in de kleinste details de taken van de koster op en benadrukt dat het kosterambt oorspronkelijk werd bekleed door gewijde geestelijken. De inleiding formuleert dit als volgt: "Is het nu gegund aan de koster deze verheven bedieningen waar te nemen, zo zijn hem ook, met de daaraan verbonden eer, de daaruit voortvloeiende verplichtingen te beurt gevallen."

Ik moet me in deze beschouwing over dit oude beroep beperken tot katholieke koster want Oud-Ade en Rijpwetering zijn altijd katholieke enclaves geweest. De weinige protestantse inwoners kerken in naburige dorpen of in Leiden. Overigens hebben Oudaa en de Rip een opvallend verschil in kostertraditie. Op de Rip werd het kosterambt meer dan een eeuw door drie generaties van één familie vervuld terwijl het in Oud-Ade een komen en gaan was van – vaak onopgeleide 'home-made' – koster.

Oud-Ade

Met enige moeite ben ik er (misschien) in geslaagd om over de afgelopen honderd jaar een lijst van acht koster samen te stellen van de St Bavo kerk te Oud Ade. De jaartallen van hun dienstverband als koster zijn vaak schattingen: Siem Bartels (ca. 1930-1933), Gerrit van der Ploeg, Jan van der Ploeg, Koos Olijerhoek (1940-1946), Cor (Kees) Hillebrand (1946-1949), Arie de Klerk(1962-1982), Gon Kneppers (1982-1987) en Bep de Jong - van der Fits (1987-2021). Er blijft een gat zitten tussen 1949 en 1962 maar vermoedelijk waren het de huishoudsters van Pastoor Dercksen (Mej. Meijer) en Pastoor Lampe (Mej. Tomasini) die toen kostertaken op zich namen.

Siem Bartels (1914-1967) was ongeveer vanaf zijn 16^e jaar, koster. Dat hield onder meer in alles in gereedheid brengen voor kerkelijke plechtigheden, zoals schoolmis (alle vijf werkdagen), zondagdiensten (twee missen, 8 uur en 10.15 uur en lof om 2 uur). Ook de klok moest drie keer per dag geluid worden, het zogenoemde Angelus (Engel des Heren) en 's zondag ook nog voor de twee missen en het lof. Hij hield ook de tuin van de pastorie bij, stookte de kachel van kerk, pastorie en (waarschijnlijk) school, en groef de graven op het kerkhof. In 1933 werd hij ontslagen, hoewel de

pastoor dat enige tijd had tegengehouden, lees ik in de notulen van het kerkbestuur. De reden voor het ontslag wordt helaas niet genoemd.

Siem trouwde in 1940 met Alie van Haastregt (1913-1981). In een gesprek met Jopie Bartels, dochter van Siem, en Gerard Bartels, oomzegger, vertelt laatstgenoemde: "Die Ome Siem was een kleurrijk figuur als koster destijds. Hij was ook verantwoordelijk voor het stoken van de verwarming in de kerk en vloog soms vanuit het stookhok de kerk in met een walm van steenkolenrook om zich heen. Dat wist mijn vader Cor altijd weer te vertellen."

Vóór het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) droegen koster vaak een toog of superplie als ze in functie waren, maar geen van mijn informanten kan zich herinneren hun koster ooit in een dergelijke outfit gezien te hebben. Maar toch is er een foto opgedoken van Siem Bartels in een toga. De reden of gelegenheid van deze klederdracht is niet bekend.

Jan van der Poel (96) was misdienaar in de tijd van Siem Bartels en herinnert zich hem als een vrolijk en vriendelijk persoon, die nooit uitviel naar de misdienaars. Dat veranderde onder zijn opvolgers, die streng waren, zegt hij.

Gerrit en Jan van der Ploeg zijn twee koster waarover ik niet veel te weten ben gekomen. Ook de precieze periode dat ze koster waren is niet met zekerheid vastgesteld, waarschijnlijk tussen 1933 en 1940.

Jan van der Ploeg (1906-1985) was de zoon van Piet van der Ploeg en Catharina Schreurs. Hij is betontimmerman, koster, tuinman, los arbeider, en wegwerker van beroep geweest. In 1935 trouwde hij met Theodora Roos. Het huwelijk bleef kinderloos. Hij overleed op 79 jarige leeftijd in 1985 in Leiderdorp en werd begraven op het kerkhof in Oud-Ade. Hij was blijkbaar een nogal bazig persoon wat hem de bijnaam 'de Generaal' opleverde. Misdienaar Jan van der Poel herinnert zich die karaktertrek van de toenmalige koster nog levendig.

Koos Olijerhoek (1919-1990) was het tiende kind uit het 17 kinderen tellende gezin van Janus Olijerhoek en Jans van Klink. Het gezin woonde aan de Kolk, tegenover de kerk. Toen Koos van school kwam ging hij bij een boer werken, zoals dat ongeveer de gewoonte was in die tijd voor jongens van zijn leeftijd. Een van de boeren waar hij terecht kwam was Gerrit van der Meer, recht tegenover het huisje van zijn ouders. Ik praat met Ida, zijn dochter en enige kind, die nu in Langeraar woont. Uit haar herinneringen probeer ik het koster-verleden van haar vader te reconstrueren.

Toen Koos ongeveer twintig was, werd hij koster, dus omstreeks 1940. Dat was in de tijd van pastoor Dercksen, die van 1931 tot 1952 in Oud-Ade de zielenherder was. Het salaris van de koster was toen 16 gulden in de week. In 1946 vertrok Koos naar Wassenaar waar hij werk had gevonden bij de Firma Knijnenburg, een groothandel in levensmiddelen. Ik mag aannemen dat hij daar meer kon verdienen. Koos was toen inmiddels getrouwd met Bep Vrijburg (1923-2005) die op de pastorie werkte. Dat klinkt romantisch: de koster wordt verliefd op het dienstmeisje van de pastoor. Daar leek het aanvankelijk niet op. Ze vertelde haar vader Roen Vrijburg: "Er is een nieuwe koster, een vreselijke ***." Haar vader antwoordde: "Met je spot ga je naar bed." Aldus geschiedde. Koos en Bep trouwden in 1944 en betrokken de kosterwoning, op de plaats waar nu het dorps huis staat. Ze kregen een dochter, Ida, die anderhalf was toen ze de overstap naar Wassenaar maakten. Na drie jaar verhuisde het gezin van Wassenaar naar Noordwijk waar Koos tot zijn pensionering als tuinier en onderhoudsman ging werken bij St Jeroen, een verzorgingshuis voor ouderen,.

Koos heeft dus vooral in de oorlogsjaren het beroep van koster uitgeoefend. Dat was ook de tijd dat jonge mannen geregeld moesten onderduiken voor de razzia's van de bezetter die op zoek

was naar werkrachten voor de industrie in Duitsland. Voor Koos (en diverse anderen) verschaftte de kerktoren een veilige schuilplaats. Bovendien was de toren een ideale uitkijkpost om het dorp te waarschuwen als er Duitsers op komst waren.

Voor zover ik heb kunnen nagaan was het koster-beroep voor Koos een fulltime baan. Alleen al het drie maal luiden van de kerkklok om 6.30, 12 en 6 uur aan het eind van de middag vereiste een bijna constante aanwezigheid. Daarbij kwam nog het extra beieren op zon- en feestdagen en bij speciale gelegenheden als trouwen en begraven.

Naast de werkzaamheden in de kerk (voorbereidingen voor de mis, collecteren, kaarsen, wierook en bloemen verzorgen en bestellen) was er ook buiten werk te doen. Zo hield de koster ook de tuin van de pastorie en het kerkhof bij, groef hij de graven en stookte de kachel in de kerk en op de pastorie.

Cor (Kees) Hillebrand

Cor Hillebrand (1909-2003) werd geboren in Hoogmade. Op 12-jarige leeftijd verhuisde hij naar Rijpwetering waar zijn vader Theus het postkantoor begon, later overgenomen door zijn broer Theo samen met diens vrouw Corry. Cor werkte in zijn jonge jaren als bakkersknecht op Rijpwetering en als slagersknecht in Wassenaar. Na zijn trouwen in 1943 met Cor van Dijk (1916-1996) ("Cor en Cor", zei men) betrok hij een tot woning verbouwde varkensstal achter het huis van Cor van Zeil, de toenmalige koster op de Rip. Vermoedelijk maakte hij daar kennis met het kosterstak en hielp hij de koster zo nu en dan. Zijn eerste twee kinderen werden in Rijpwetering geboren.

In 1946, toen Koos Olijerhoek stopte met kosteren in Oud-Ade, volgde Cor Hillebrand hem op. Ik vermoed dat Cor een ander huis zocht, en dat het lege kosterstak in Oud-Ade voor hem de belangrijkste reden was om te solliciteren naar de baan. Zijn derde en vierde kind werden in Oud-Ade geboren (uiteindelijk zouden het er negen worden). In 1949 vertrok het gezin naar Leiden waar Cor een betrekking had gevonden bij de PTT, aanvankelijk als postbode, later toen zijn gezondheid achteruitging, kreeg hij andere werkzaamheden in het bedrijf, "kneuzendiensten", zoals hij het zelf noemde. In 1957 ging hij wegens gezondheidsklachten met vervroegd pensioen. Hij verhuisde naar Oegstgeest, toen weer naar Leiden, en uiteindelijk – rond 1975 – terug naar Oud Ade, Vrouw Venneweg 33 en later Abdij van Rijnsburglaan nr 1. Over zijn activiteiten als koster heb ik weinig kunnen achterhalen.

Mej. Meijer, algemeen bekend onder de naam 'Mook', was de huishoudster van Pastoor Dercksen. Ik vermoed dat zij na het vertrek van Cor Hillebrand veel kostertaken op zich nam. Frans van Seggelen herinnert zich nog hoe hij als misdienaar van Mook Latijnse les kreeg om enkele teksten van de mis van buiten te leren. Van een andere informant hoor ik dat een jongeman uit Gouda, Kees Verkleij, hier koster geweest zou zijn. Toen de deadline voor van dit verhaal viel, had ik deze vermoedens nog niet met zekerheid kunnen verifiëren. Als er lezers zijn die hierover iets weten, bel of mail me.

Arie de Klerk

Arie de Klerk (1913-1983), getrouwd met Gesina Swarte (1913-2000), is waarschijnlijk de enige koster in Oud-Ade geweest met een officiële opleiding (in de bijlage is zijn diploma te zien). Hij was lid van de Kosterbond en bezocht de bijeenkomsten van de bond. Gezien, een van de tien kinderen in het gezin De Klerk, vertelt me dat haar vader eerst tien jaar koster was in Gorkum, in de kerk van de Martelaren van Gorkum. Het gezin bewoonde daar een kleine bovenverdieping en dat is

waarschijnlijk de reden geweest dat De Klerk met zijn gezin verhuisde naar de Franciscus Xaverius kerk in Amersfoort, waar hij een ruimere woning tot zijn beschikking kreeg. Hij raakte daar echter overspannen vanwege een minder goede relatie met de pastoor en de extra drukte die een restauratie van de kerk met zich meebracht. Iedere dag moest hij het stof van de banken verwijderen. Ook het feit dat de muren en beelden in de kerk wit overgeschilderd werden stoorde hem. Na vier jaar nam hij ontslag maar moest toen ook met zijn gezin de kosterwoning verlaten. Ze dreigden 'op straat' terecht te komen.

Zoekend naar een oplossing voor dit acute probleem zag de oudste zoon in de Volkskrant een advertentie voor een koster (voor halve dagen) in een dorpje dat Oud-Ade heette. Een kosterwoning was aanwezig. De advertentie was geplaatst door pastoor Verkley. Zo kwam Arie de Klerk in ons dorp terecht, als woning zoekende, zou je kunnen zeggen. Het huis was juist gereed gekomen in de nieuwbouw aan de Vrouw Venneweg. Het was een eengezinwoning maar voor twaalf bewoners nogal klein. Omdat ze van een grotere woning kwamen, moesten ze veel huisraad van de hand doen. De meubelen en bezittingen die meekwamen konden met enige moeite een plaats vinden. In een briefwisseling met de pastoor twijfelt deze of de volle verhuishagen wel over de houten ophaalbrug zou kunnen. De vier jongens sliepen op zolder. Het salaris van de koster bestond uit gratis wonen in het huis.

Zoals alle kosteren die in dit verhaal passeren nevenactiviteiten zochten om rond te komen, moest ook De Klerk van alles ondernemen om zijn gezin te onderhouden. Hij werd colporteur van de Katholieke Illustratie en de Beatrijs, twee katholieke bladen. Zijn werk was nieuwe abonnees werven en hij werd per nieuwe abonnee betaald. Omdat hij geen eigen vervoer had bezocht hij de naburige dorpen per bus of liftte met iemand uit het dorp mee die dezelfde richting uit ging. Hij moest altijd een tas met boeken meesjouwen want de nieuwe abonnees kregen altijd een boek cadeau. Het was niet altijd prettig werk en Gezien herinnert zich dat hij 's avonds soms thuis kwam zonder één nieuwe abonnee geworven te hebben. Als hij vroeg op pad ging werd zijn kosterstaak voor de schoolmis van 8 uur overgenomen door zijn kinderen, vooral de jongens. 's Zomers werd er voor de vakantiegangers op zondagen een mis opgedragen in de Sweylandhoeve bij de Kaagsociëteit. Ook daarvoor werd een lid van het gezin ingeschakeld om te helpen. Zo werd het kosteren met kunst en vliegwerk een taak voor het hele gezin.

Naast zijn werk als colporteur, verkocht De Klerk SUS-loten ('Sla Uw Slag') voor katholieke goede doelen en ging op pad om levensverzekeringen af te sluiten. Ook dat werd met stukloon betaald. Hij verzamelde antieke klokken (de huiskamer hing er vol mee) en verkocht die ook. Ik was een van zijn klanten. Religieuze artikelen, zoals wijwatervaatjes, kruisbeelden, bidprentjes, rozenkransen en kerkboekjes waren in Oud-Ade niet te krijgen. In Gorkum en Amersfoort had De Klerk een winkeltje gehad met deze producten.

Arie de Klerk was een bescheiden en vrome koster die zijn werk nauwgezet deed en algemeen gerespecteerd werd. Terwijl de 'autochtonen' van het dorp met de voornaam naar elkaar verwijzen was het bij hem altijd 'Mijnheer de Klerk'. Vooral tijdens de feestdagen van de Goede Week en rond Kerstmis was er veel werk te doen. Het was een tijd dat de kerk vol zat. Ook bij huwelijken, eerste communie en uitvaarten was het druk. Het waren gelegenheden waarbij de koster een fooi kon verwachten.

Toen zijn gezondheid het niet meer toeliet – hij was toen 68 – stopte hij met het kosterwerk maar kon voor een lage huurprijs in het huis blijven wonen. En ook na zijn overlijden bleef Mevrouw de Klerk tot haar dood in 2000 in de Vrouw Venneweg. Beiden zijn op het kerkhof van Oud-Ade begraven, maar alleen van Mevrouw de Klerk is er nu nog een grafsteen aanwezig.

Bep van der Fits

Bep van der Fits, geboren en getogen in Oud-Ade, woonde met haar man Kees de Jong en twee dochters in Den Haag, toen zij een tip kreeg dat de parochie in Oud-Ade bewoners zocht voor de lege pastorie. Die bewoner werd dan geacht de functie van koster te vervullen, in gedeeltelijk ruil voor de bewoning van het riante pand. Bep en haar man besloten de uitnodiging aan te nemen en het gezin betrok in 1987 de bovenverdieping van de pastorie. Kees bleef werken in Den Haag en Bep werd de eerste vrouwelijk koster van het dorp. De werkzaamheden van het kosterambt zijn inmiddels wel bekend aan de lezers, maar Bep benadrukt dat haar positie ook betekende dat zij veel vertrouwelijke informatie te horen kreeg. Daar is ze altijd zeer respectvol mee omgegaan. In mijn visie was zij een beetje plaatsvervanger van de pastoor die niet meer in het dorp woonachtig was. Zij was ook een overgangsfiguur tussen het tijdperk van beroepskoster en de vrijwilliger die het werk van de koster deed. Na het uitvliegen van haar twee dochters verhuisde zij in 2001 met haar man naar de beschikbare kosterwoning in de Vrouw Venneweg. Kees overleed in 2008 en Bep stopte met haar kosteractiviteiten in 2021. Net als in Rijpwetering – zoals we zullen zien – werd de laatste koster opgevolgd door een team van vrijwilligers. Het bisdom had besloten dat het niet meer in staat was fulltime beroepskosten tegen betaling in dienst te nemen. Het hoofd van het kostersteam is nu Ans de Haas.

Rijpwetering

Piet van Zeil sr, Cor van Zeil en Piet van Zeil jr

Piet van Zeil jr (*1938) nam nog maar kort geleden (in 2003) afscheid als koster in Rijpwetering, maar toch is hij de meest geschikte persoon om te praten over het *oude* beroep van koster, want dat kosteren heeft hij vanaf 1957 gedaan en daarvoor heeft hij als kleine jongen en misdienaar zijn vader Cor van Zeil (1904-1957) die ook koster was, jaren lang meegemaakt en geholpen. En ook aan zijn grootvader Piet van Zeil sr (1860-1923), de eerste koster in de familie, heeft hij nog enkele overgeleverde herinneringen.

Laten we chronologisch te werk gaan en met die grootvader beginnen. Terwijl ik met Piet zit te praten, springt hij ineens op (alles gaat razend snel bij hem; hij is gewend zich te haasten) en laat me een sierlijk klein koperen kolentangetje zien. Die is van zijn grootvader geweest. Piet sr verhuurde als bijverdienste naast zijn werk als koster stoofjes met enkele gloeiende kooltjes erin aan dames die koude voeten kregen in de kerk als het winter was. Hij deelde de stoofjes uit aan zijn klanten en kwam zo af en toe in aanraking met de enkels van een dame. Ook de hard werkende koster had zo zijn kleine geneugden.

Piet sr woonde aan de overkant van de Rijpwetering tegenover de kerk en moest met een bootje oversteken om bij zijn werk te komen. Hij was zelf de zoon van een scheepstimmerman. Vóór zijn trouwen in 1886 was Piet koopman, daarna werd hij koster. Verder ben ik niet veel meer over hem te weten gekomen. Hoe en waarom hij niet zijn vaders beroep koos maar eerst koopman werd en daarna koster (35 jaar lang) is niet bekend.

Die vraag kan beter beantwoord worden voor zijn zoon Cor. Het sprak toentertijd haast vanzelf dat een zoon het beroep van zijn vader koos tenzij er meerdere gegadigden waren. Piet denkt dat in grote lijnen het werk van zijn vader als koster overeenkwam met wat hij in het begin van zijn carrière deed (zie verderop). Het belangrijkste verschil zat waarschijnlijk in wat hij naast zijn kosterwerk deed, want kosteren werden slecht betaald en waren min of meer gedwongen om op

creatieve wijze wat bij te verdienen. Zo had Cor, die net als zijn vader tegenover de kerk woonde, maar nu met een brug voor de deur, een winkeltje waar de gelovigen sigaren en ander rookgerei en ook pakken koffie en thee en snoepgoed konden kopen. Religieuze artikelen waren in Rijpwetering niet te koop; in Oud-Ade een klein beetje in de tijd van Arie de Klerk. Op vrijdagen ging vader Cor ook met zijn winkelwaren langs de deuren in het dorp. Op zijn 53^e werd Cor ernstig ziek en na een ziekbed van een half jaar stierf hij. Hij was in totaal 34 jaar koster geweest.

Het sprak niet vanzelf dat zijn zoon Piet hem op zou volgen. Piet zat op de tuinbouwschool en droomde ervan om bloemenkweker te worden. Maar zijn moeder dacht er anders over. Piet moest het werk van zijn vader voortzetten vond ze. Hij wist alles van het vak omdat hij altijd geholpen had. Piet gehoorzaamde. Hij volgde eens in de twee maanden cursussen, deed examen en haalde diploma A en B. In het handboek voor kosters heeft hij weinig gekeken; hij wist het meeste al van de praktijk toen hij zijn vader hielp.

Ik praat ongeveer twee uur met hem en het duizelt me nu nog van alles wat ik te horen heb gekregen. Eerst over zijn werk als koster. Wat hield dat zoal in? Als ik het kort samenvat, zou ik zeggen: alles wat je maar bedenken kan dat in en buiten een kerkgebouw gebeuren moet: de kerk klaar maken voor diensten zoals missen (vroeger was dat iedere dag en drie op zondag), de pastoor en (vroeger) kapelaans voorzien van de gewaden en attributen die ze nodig hebben voor de diverse diensten, bloemen halen voor versiering van het altaar, boekjes laten drukken voor speciale plechtigheden, bidprentjes en rouwadvertenties regelen, de klok luiden, de misdienaars instrueren, plaatsengeld ophalen tijdens de mis, de kachel opstoken in de pastorie en in de kerk, lucht trappen in de orgelpijpen als de stroom was uitgevallen (maar dat was in zijn jeugd). Bij één pastoor had hij zelfs de taak hem 's morgens te wekken door op zijn deur te kloppen. Hij maakte ook de toren schoon terwijl zijn Tante Sjaan en Tante Co wekelijks de kerk stofzuigden. Die taken werden later door een team van (uiteraard vrouwelijke) vrijwilligers uitgevoerd.

Dat plaatsengeld verdient een extra alinea. In de jaren vijftig van de vorige eeuw werden zitplaatsen in de kerk voor een bepaald (mij onbekend) bedrag verhuurd aan families. De plaatsen voorin waren het duurst. De niet verhuurde plaatsen kostten een kwartje. Dat kwartje werd dan naar de hoek van de bank geschoven en door de koster opgehaald. Als je een gulden gaf, kreeg je wisselgeld terug, of je had voor drie keer vooruit betaald. Als er iemand op de plek zat die jouw familie gehuurd had, mocht je die persoon wegsturen maar als je te laat kwam (na de bel) had je geen recht meer op die plek. Lang geleden is dat verhuren van zitplaatsen afgeschaft en moest iedereen een kwartje betalen. De 'armenbanken' achter in de kerk, zonder leuning en knielbank waren gratis. Toen Piet in 2003 stopte werd het hele betaalsysteem afgeschaft, een kleine aderlating voor de kerk.

Buiten de kerk maaide Piet het gras en hield de tuin van de pastorie en het kerkhof bij. Ook het delven van graven behoorde tot zijn taken. In het begin van zijn loopbaan had een graf drie verdiepingen. Een eenvoudige rekensom laat zien dat zo'n graf bijna twee meter diep moest zijn. En dan nog met kaasrechte wanden. Als hij klaar was sprong hij met een acrobatische beweging uit de diepe kuil. Het was zware arbeid waar hij twee à drie uur mee bezig was en dat gewoon bij het werk van een koster hoorde; 550 graven heeft hij gedolven, schat hij. Toen hij wat ouder werd hielp zijn zoon Koen hem daar bij. Van kaarsen aansteken tot graven delven, allemaal kosterwerk. Enkele jaren na het begin van zijn carrière zag de pastoor toch in dat dit niet klopte en kreeg Piet apart betaald voor elk graf dat hij groef, 50 gulden. Zo, zou je kunnen zeggen, werd een van de vele bijbaantjes gecreëerd waarmee hij zijn kosterwage kon aanvullen.

“Vele bijbaantjes...” Zijn droom van bloemenkweker gaf hij niet op. Achter zijn huis bouwde hij twee kassen over 400 vierkante meter, waarin hij fresia’s, chrysanten, asters, duizendschonen, margrietten en siergras teelde die door Cor Hogenboom naar de veiling in Aalsmeer werden gebracht. In een schuur had hij 20 fokzeugen en 40 mestvarkens die ook geld in het laadje brachten. Het werk in de kassen en tussen de varkens werd vóór, na en tussen de kerkelijke verplichtingen uitgevoerd. Hij kon zich razendsnel omkleden en wassen, want een koster die plaatsengeld ophaalt en een kaars bij Maria opsteekt mag niet naar varkens ruiken.

Een andere bijverdienste was het verzelfstandigen van zijn werk rond begrafenissen: het afleggen van de gestorvene, het plannen van de uitvaart, gesprekken met de familie, bloemen, de kist, het graf. Langzaamaan werd hij begrafenisondernemer. Zijn dochter Marieke, die onderwijzeres was op de Gerardusschool in Oude Wetering, voegde zich bij haar vader en nam uiteindelijk het bedrijf over. In 2004 begon zij met Van Zeil Uitvaartverzorging. Zij kon iets, waarvan Piet toegeeft dat hij er niet goed in was: op de voorgrond treden en mensen toespreken.

Als ik hem halverwege ons gesprek vraag wat hij verdiende aan loon en hoe dat in verhouding stond tot de opbrengsten van zijn andere werkzaamheden, zegt hij tot mijn verbazing dat hij het meeste met zijn bloemen verdiende, vervolgens met zijn varkens en daarna pas kwam het kosterloon. Toen hij begon als koster verdiende hij 116 gulden in de maand, wat geleidelijk opliep tot 685 euro. Met aarzeling openbaart hij deze bedragen, want hij wil absoluut niet overkomen als ontevreden of ‘zielig’. Hij heeft een geweldige tijd gehad als koster en het werk altijd met veel plezier gedaan. Hij heeft zes pastoors versleten en één pastor, en met allen een goede verhouding gehad.

Maar zijn verhaal is nog niet af. Alsof hij het nog niet druk genoeg had, was hij ook nog een fervente sporter; hij hield van hardlopen (iedere dinsdagavond), tennissen, schaatsen en voetballen. De tijd tussen het einde van de mis en het begin van de voetbalwedstrijd was zo kort dat hij onder zijn nette pak alvast zijn voetbalkleding droeg om meteen het veld op te kunnen rennen als dat nodig was. Hij was bovendien aanvoerder. Zijn grootste roem vergaarde hij met de Elfstedentocht die hij drie keer uitreed en een keer moest afbreken, in de beruchte winter van 1963. De Weissensee-tocht voltooide hij zelfs 16 keer. Op zulke dagen werd zijn afwezigheid in en rond de kerk gedoogd en opgevangen door familie, vooral zijn tantes. Afwezig was hij ook als er ergens brand uitbrak want hij was 26 jaar lid van de vrijwillige brandweer.

Bij zijn afscheid in 2003, na 46 jaar kosterleven, werden al deze feiten, nog eens uitvoerig gememoreerd. Een van de sprekers schetste zijn leven als koster annex varkenshouder, bloementeler, sportman en vader van een gezin als de kunst van het tegelijkertijd aan- en afwezig zijn. Dat er na zijn vertrek een leger van vrijwilligers moet aantreden om het gat te vullen, zegt genoeg over de prestaties van deze vliegende koster. Piet van Zeil jr was zeker geen ‘gewone’ koster, maar wat hij met heel veel kosteren gemeen had, was dat hij, om het oneerbiedig te zeggen, een manusje van alles moest zijn. “Piet kun je even naar Hoogma gaan om die boekjes op te halen... Zorg jij even voor de bloemen.... Bel jij even Pater Zo en Zo om te zeggen... Kun je nog even de tuin doen vóór de bisschop komt...” Even dit, even dat... Hij deed het allemaal.

Vandaag

De tijd van kosteren die hun handen vol hebben aan werkzaamheden binnen en buiten kerk en pastorie is voorbij. De kerken worden minder bezocht en diensten zijn er vaak alleen in het weekend of eens in de twee weken. De ruime statige pastorieën worden veelal verhuurd. Het weinige kosterwerk dat nog moet gebeuren, wordt door vrijwilligers gedaan, ook in Oud-Ade en Rijpwetering. Veel kerken worden zelfs afgebroken of omgebouwd tot woningen, concertgebouwen, restaurants of

bedrijfsruimtes, waar geen behoefte is aan koster. We mogen ons gelukkig prijzen dat dat in Rijpwetering en Oud Ade nog niet het geval is.

Sjaak van der Geest

Opmerkingen of correcties: s.vandergeest@uva.nl of 06-26971256

Bronnen / dank aan:

Jopie Jansen-Bartels, Ida van der Putten-Olijerhoek, Bep van der Fits, Piet van Zeil, Gezien en Peter de Klerk, Truus Voorham-Hillebrand, Gonnie de Jong, Jan van der Poel, Theo Witteman.

A. Soens (1961) *Handboek voor koster*. Brugge: Desclée De Brouwer.

Theo van der Poel: "Stamreeks Piet van Zeil" (ongepubliceerd).

"Onze Lieve Vrouw Geboortekerk te Rijpwetering: Een blijvend monument." Drukkerij Bakker.

Bijlage: Illustraties

Koster Siem Bartels in toog, rond 1933? Niemand kan zich herinneren hem ooit in toog gezien te hebben, maar deze foto bewijst dat het toch eens is gebeurd. Gelegenheid onbekend.

Het kosterhuis in Oud-Ade, rechts achter. Daarvóór twee schuren van Café Het Lageland. Als er geen koster was werd het bewoond door iemand anders. Het kosterhuis werd rond 1962 afgebroken om plaats te maken voor het Dorpshuis (1966). Vrouw Venneweg 4 werd het nieuwe kosterhuis.

(Foto: Pastoor Verkley, Archief Oud Alkemade)

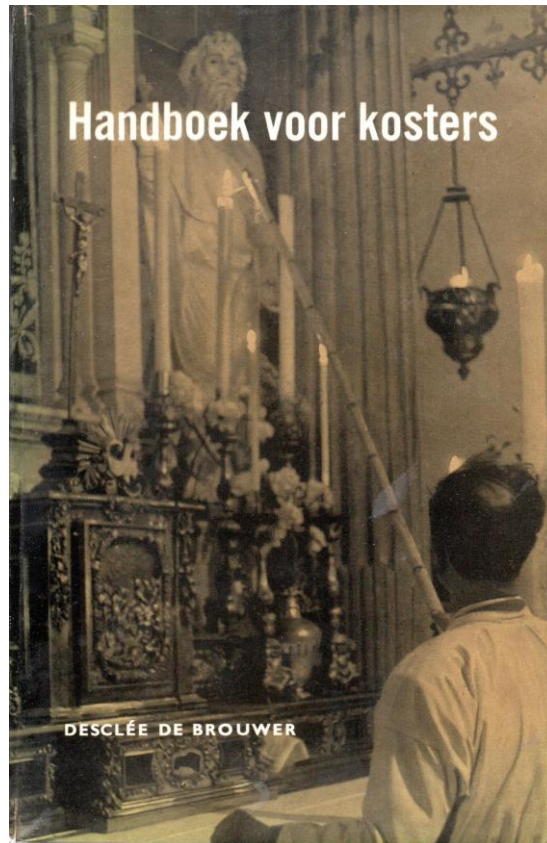
Koos Olijerhoek en Bep Vrijburg 1944

Cor Hillebrand met kleindochter, vele jaren na zijn kosterschap.

Arie de Klerk, 1974, de enige beroepskoster in de geschiedenis van Oud Ade, haalt tijdens de mis geld op voor kaarsen bij het Mariabeeld.

Handboek voor koster van Arie de Klerk

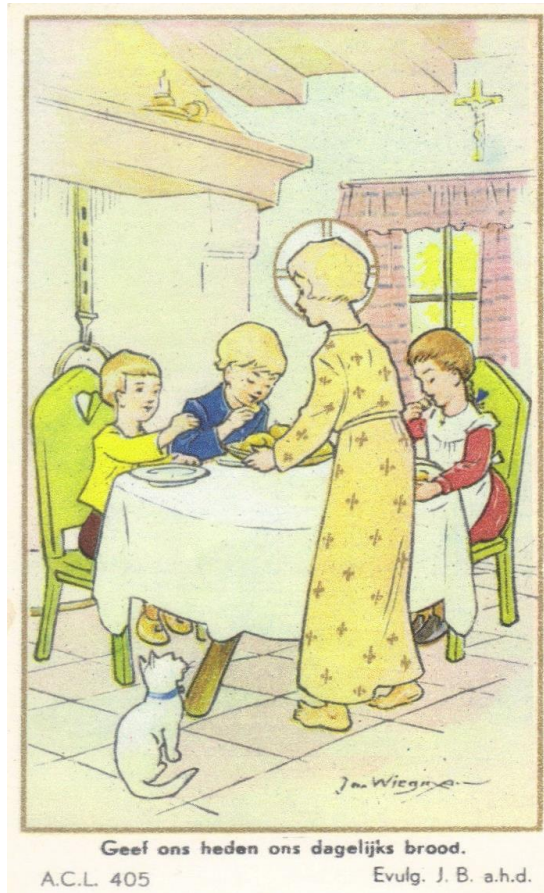

Het gezin van Arie de Klerk en Gesina Swarte.

De kinderen van de koster speelden soms pastoor en misdienaartje bij een speelgoed-altaartje met speelgoed-gewaden en echte (ongewijde) hosties waar vader koster voor zorgde. Deze foto toont twee kleinkinderen in actie.

Kosters in grotere plaatsen verkochten religieuze artikelen in een speciale winkel. Op zijn vorige standplaatsen (Gorkum en Amersfoort) deed Arie de Klerk dat ook.

Koster de Klerk in toog en superplie bij een huwelijksluiting in zijn eerdere standplaats Gorkum.

Mh. de Klerk,

Uw brief van 18 is in mijn bezit. Watk betreft de draagkracht
an de brug, ik heb dit gevraagd aan een kerkmeester, die handelaar is
n veevoeder, die dus zelf ook met zware lasten over die brug gaat.
ie denkt dat het wel gaat. De aannemer van de huizen die ik het ook
heb gevraagd was minder optimist. Maar ik denk dat het wel kan. Maar
k zelf ben helemaal leek in deze zaken. Ik zit vanuit mijn kamer wel
ens naar die brug te kijken en ik moet zeggen: ik houd mijn hart vast.
Er gaan soms zware vrachten over.

Weet U al wanneer U overkomt? Eh wanneer U uw ambt kunt be-
ginnen. Ik moet dat weten om de jongens, die nu kosteren er van op de
hoogte te brengen. Ik hoorde van de jongens zaterdag dat U op 31
juli wilde overkomen. Is dat de vastgestelde dag?

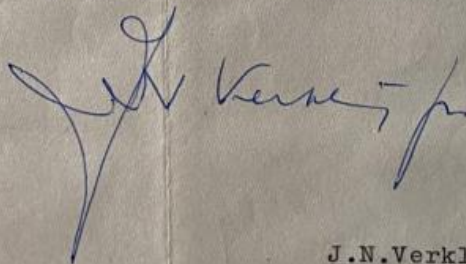
Wat betreft de kwestie van het geld: accoord.

Er zijn kerken, waar de koster op zondag in de kerk rond-
loopt in toog. Wat bent U van plan te gaan doen? Tot dusver was dit
in onze kerk geen gewoonte. Maar als dit veranderd gaat worden is
het het beste om er meteen mee te beginnen. Vindt U dit ook niet?
Maar dan moet er voor een toog gezorgd worden. Nu hangen er 12 togen
van de schola. Daaruit zou een keus gemaakt kunnen worden om te be-
ginnen. Dan kan daarna iets worden aangeschaft. Laat hierover uw ge-
dachten eens gaan.

Het huis is schoon.

Hartelijke groeten.

in Chro.

J.N. Verkleij, pr
Leidseweg 4

Brief van Pastoor Verkleij met enkele praktische vragen over verhuizing en kerkelijke klederdracht aan Arie de Klerk vóór zijn komst naar Oud-Ade (1962).

Piet van Zeil sr (1860-1923), de eerste koster in Rijpwetering uit de familie Van Zeil.

Cor van Zeil (1904-1957), zoon van Piet sr, tweede koster uit de familie in Rijpwetering.

Piet van Zeil jr (*1938), de derde generatie.

Piet van Zeil jr in actie bij een huwelijksluiting (cf. foto van Arie de Klerk).

Piet van Zeil jr ordent de bloemen in de kerk.

Afscheid van koster Piet van Zeil in 2003. Gerard Beelen (vice-voorzitter kerkbestuur) overhandigt hem een dasspeld met een afbeelding van de kerk van Rijpwetering. Midden: Piet van Alkemade, penningmeester van het kerkbestuur.